

Att öka kommunikativ delaktighet hos elever med språkstörning/DLD

Anna Eva Hallin, Ph.D., leg. logoped

Enheten för logopedi, Karolinska Institutet
Röstkonsultens logopedmottagningar

www.sprakforskning.se

Idag

- ▶ Språkstörning, språklig tillgänglighet och språklig sårbarhet i skolan och i samtal
- ▶ De största hindren för kommunikativ delaktighet
- ▶ Samband mellan positiva relationer och positiva lärbeteenden
- ▶ Låt allas röster höras - exempel på verktyg, material och insatser som kan öka kommunikativ delaktighet

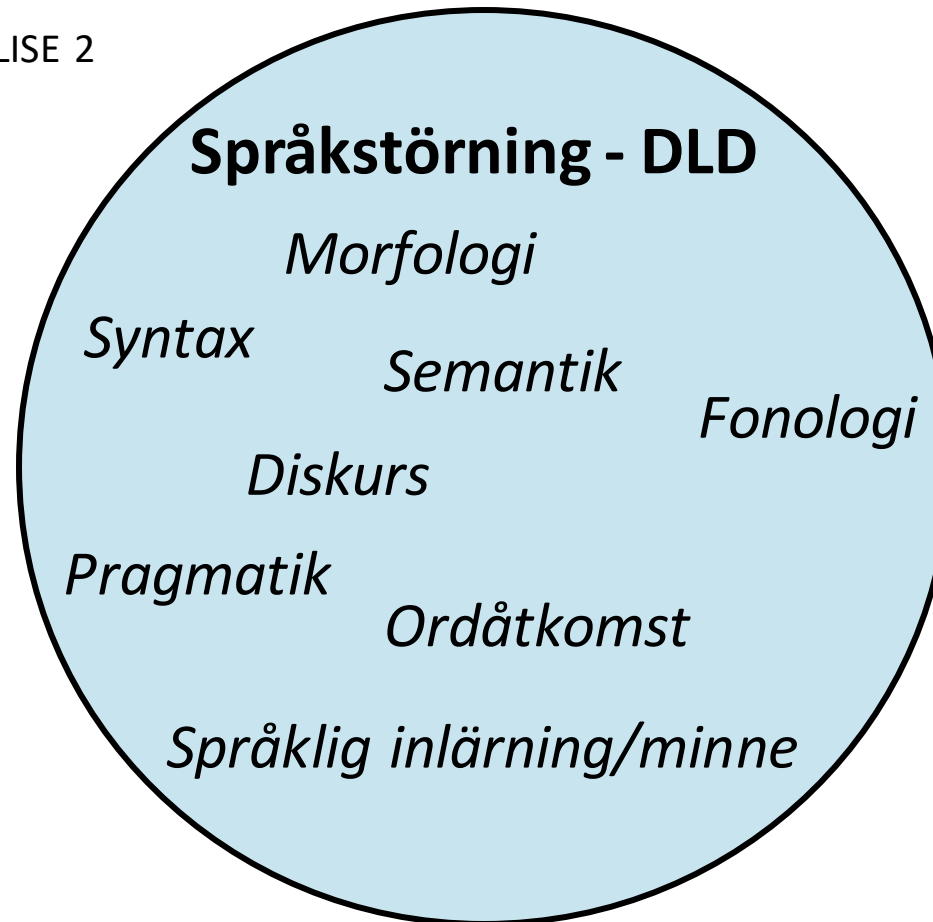
“Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet”

FNs barnkonvention artikel 12

Språkstörning, språklig tillgänglighet och språklig sårbarhet i skolan och i samtal

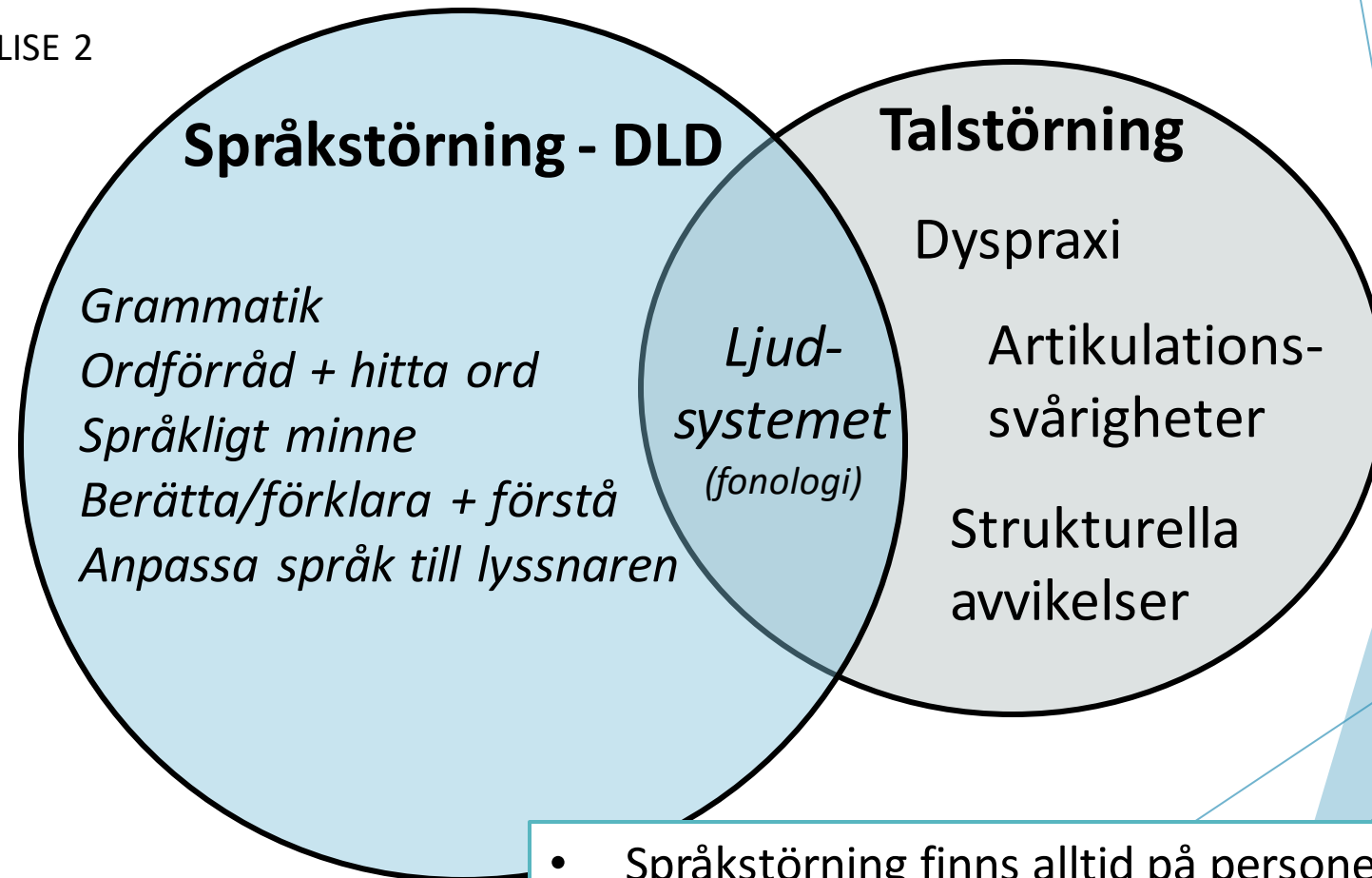
Språkstörning - Developmental Language Disorder - DLD

Bishop et al. (2016): CATALISE 2

Språkstörning - Developmental Language Disorder - DLD

Bishop et al. (2016): CATALISE 2

**Språkstörning
samhörande med X
(t.ex. autism, IF)**

***Annat som kan
hindra kommunikation***

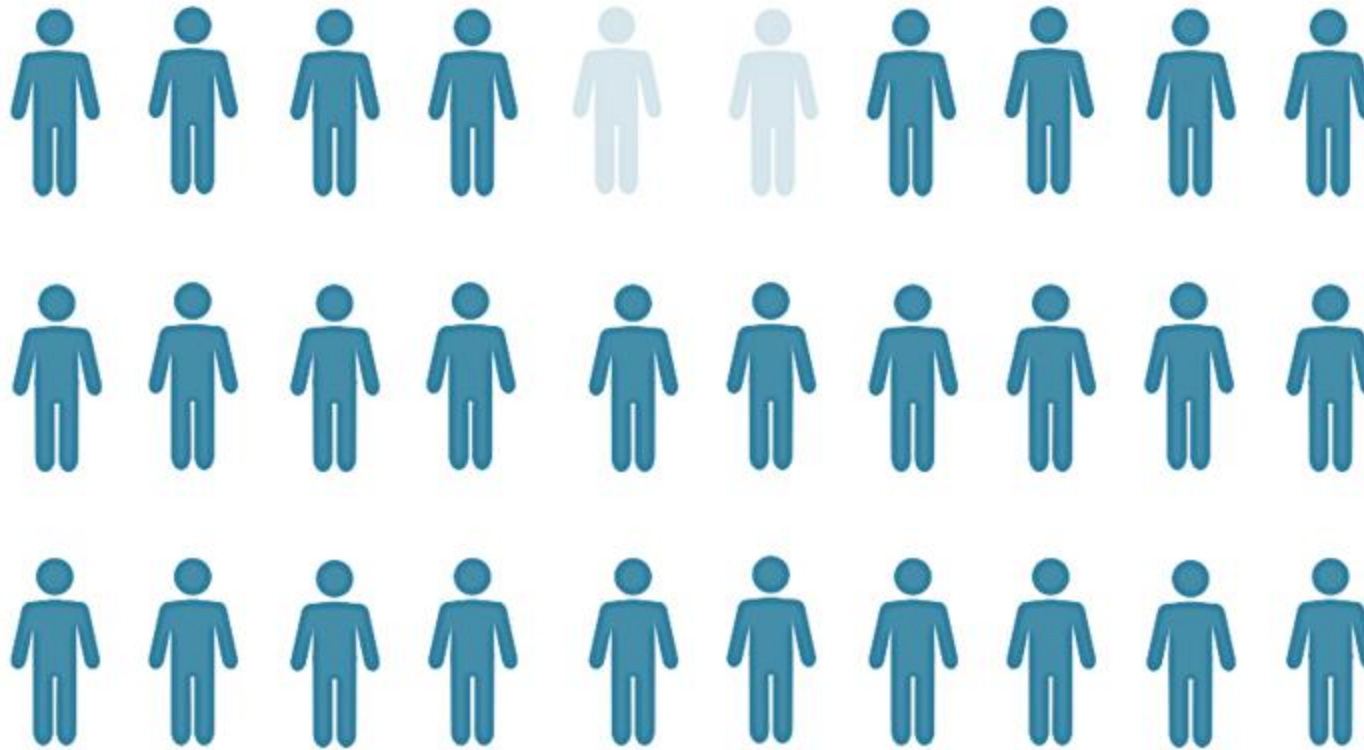
Stamning

ADHD

...mycket annat!

- Språkstörning finns alltid på personens samtliga språk
- Personer med DLD kan ha både lägre/högre IQ

DLD i skolåldern

Hur “ser DLD ut” hos skolbarn/ungdomar?

- ▶ Läsning (läsförståelse) och skriftlig uttrycksförmåga nedsatt
- ▶ Svårt att uttrycka tankar begripligt, t.ex. i berättande
- ▶ Begränsat ordförråd
- ▶ Svårt att förstå (långa) instruktioner och frågor
- ▶ Svårt med vitsar, metaforer, skämt
- ▶ Svårt att förstå icke-verbala signaler

Sjävklart är det individuellt vilka delar som är störst utmaning för en elev!

Möjliga konsekvenser för samtal och delaktighet

- ▶ Håller med istället för att ge sig in i en diskussion
- ▶ Har svårt att fråga efter mer information för att bättre/lättare förstå
- ▶ Svårt att hålla sig till ämnet/introducera nya samtalsämnen
- ▶ Ställer ofta indirekta generella frågor istället för specifika
- ▶ Upplever själva att de “glömmer” väldigt mycket
- ▶ Stor trötthet, svårt att koncentrera sig
- ▶ Drar sig undan och/eller utesluts från gruppaktiviteter

Inte säkert att omgivningen förstår att detta kan vara på grund av en språklig funktionsnedsättning!

Språklig sårbarhet - när kommunikativa krav överstiger elevens förmåga + stöd

Språklig
tillgänglighet

Språklig
sårbarhet

Risk för språklig sårbarhet
ökar i kommunikation ...

- som är för snabb
- med för många personer samtidigt
- med för mycket information samtidigt
- som har abstrakt/komplex språk
- som bara är “prat”
- som sker i bullriga/stökiga miljöer

Språklig sårbarhet i samtal

- ▶ Håller med istället för att ge sig in i en diskussion
- ▶ Har svårt att fråga efter mer information för att bättre/lättare förstå
- ▶ Svårt att hålla sig till ämnet/introducera nya samtalsämnen
- ▶ Ställer ofta indirekta generella frågor istället för specifika
- ▶ Upplever själva att de “glömmer” väldigt mycket
- ▶ Stor trötthet, svårt att koncentrera sig
- ▶ Drar sig undan och/eller utesluts från gruppaktiviteter

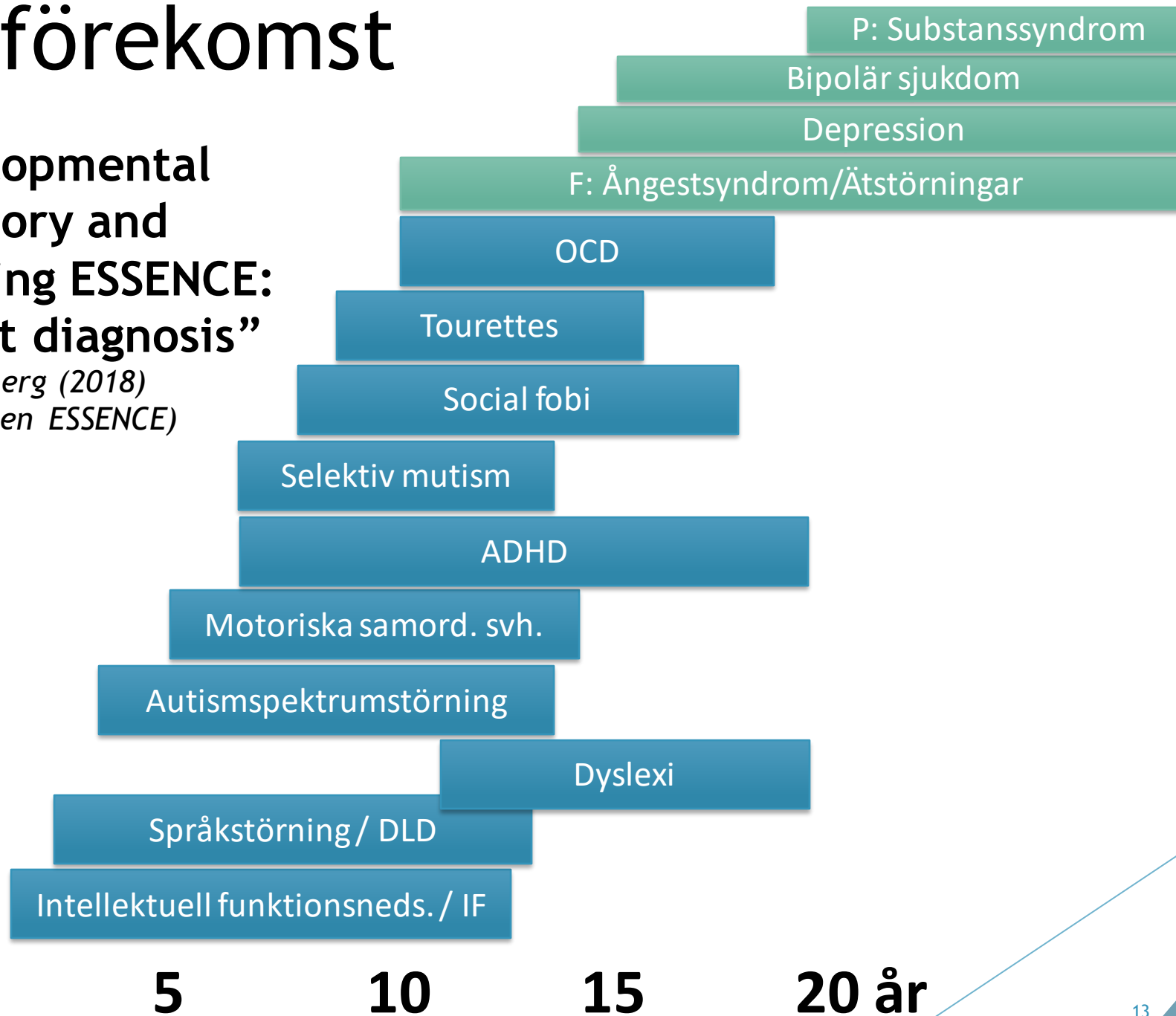
DLD och "ESSENCE" (Gillberg)

- ▶ **Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar**
"NPF" som delar
 - Gener
 - Miljöriskfatorer
 - Symptom
- ▶ Bilden förändras över tid
- ▶ Flera av tillstånden påverkar språklig inläring och språklig/ kommunikativ förmåga i sig, utan att vara språkstörning
- ▶ Alla elever med "ESSENCE"-diagnoser riskerar att hamna i språklig sårbarhet!

Samförekomst

“Developmental trajectory and emerging ESSENCE: Time at diagnosis”

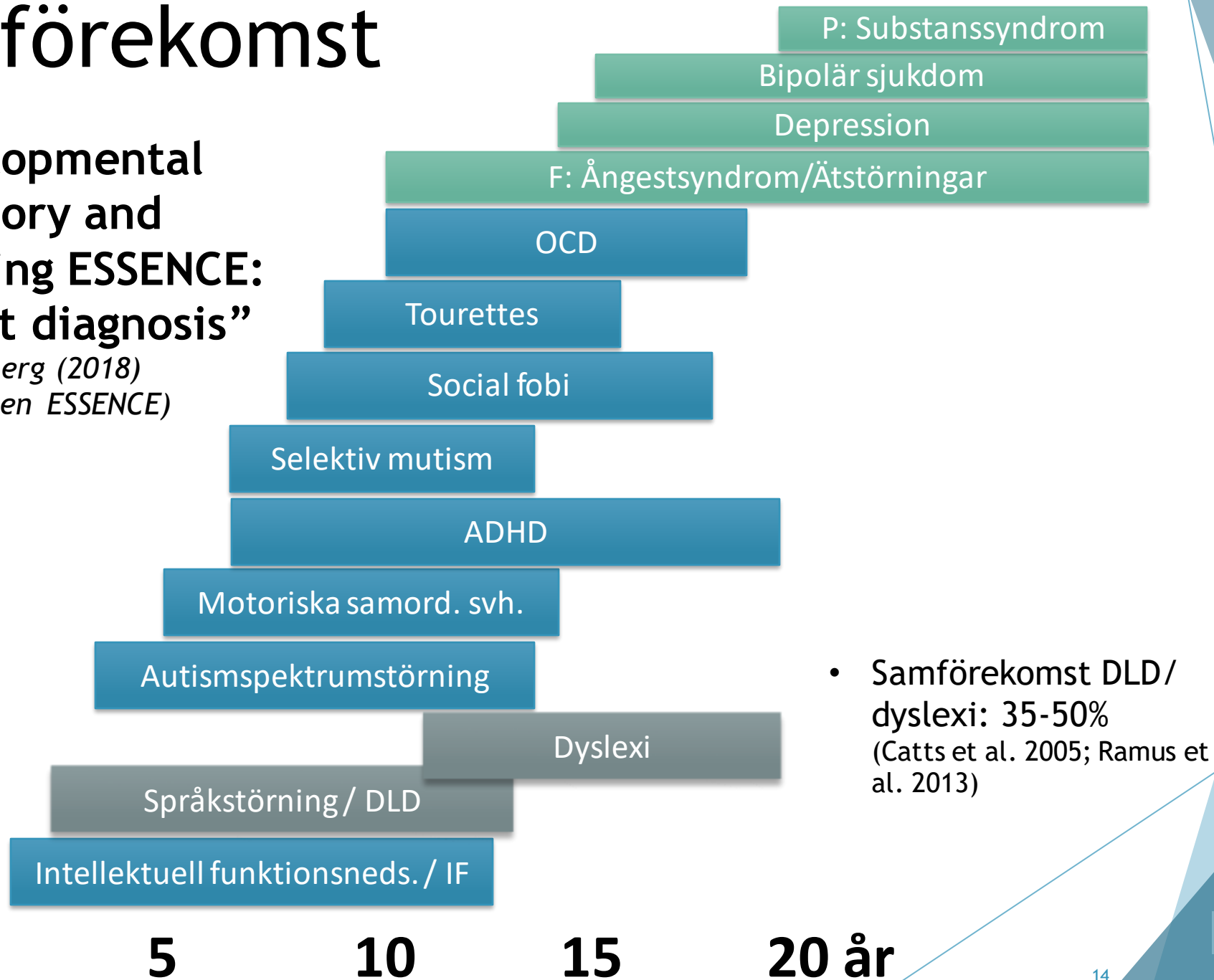
*Efter Gillberg (2018)
(Konferensen ESSENCE)*

Samförekomst

“Developmental trajectory and emerging ESSENCE: Time at diagnosis”

Efter Gillberg (2018)
(Konferensen ESSENCE)

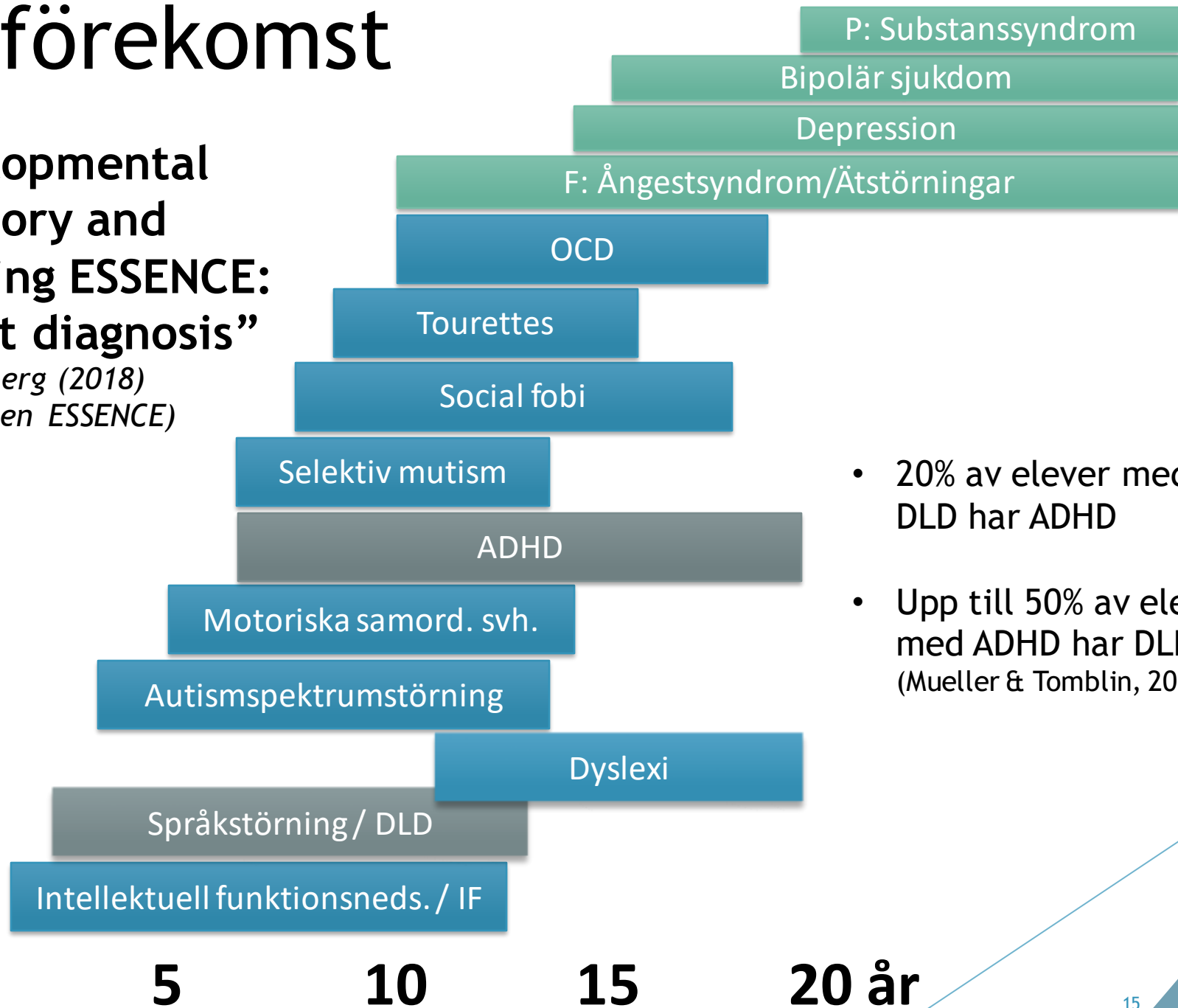

- Samförekomst DLD/ dyslexi: 35-50%
(Catts et al. 2005; Ramus et al. 2013)

Samförekomst

“Developmental trajectory and emerging ESSENCE: Time at diagnosis”

Efter Gillberg (2018)
(Konferensen ESSENCE)

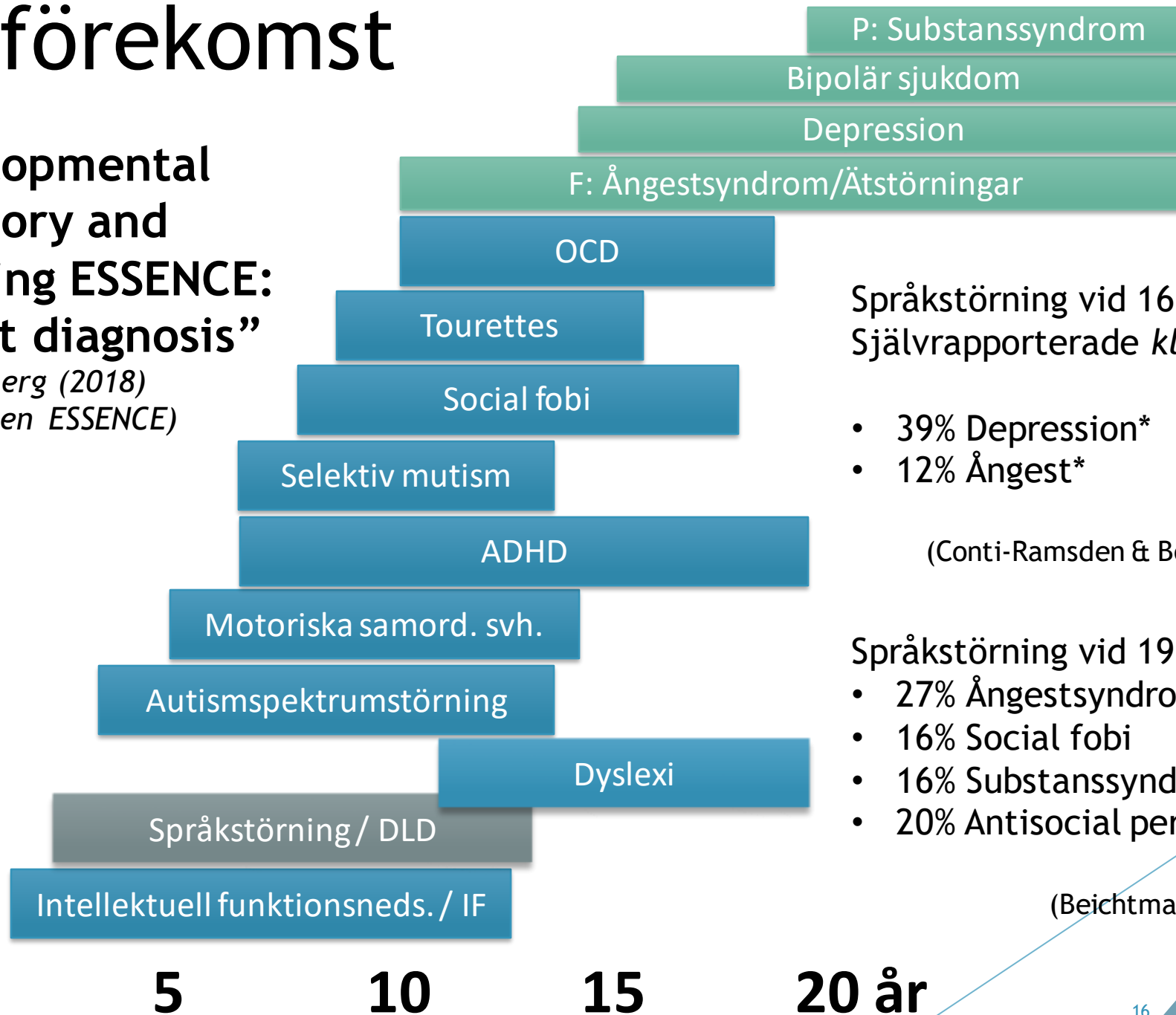

- 20% av elever med DLD har ADHD
- Upp till 50% av elever med ADHD har DLD (Mueller & Tomblin, 2012)

Samförekomst

“Developmental trajectory and emerging ESSENCE: Time at diagnosis”

Efter Gillberg (2018)
(Konferensen ESSENCE)

Språkstörning vid 16 år (n=139):
Självrapporterade *kliniska* nivåer:

- 39% Depression*
- 12% Ångest*

(Conti-Ramsden & Botting, 2008)

Språkstörning vid 19 år (n=77):

- 27% Ångestsyndrom*
- 16% Social fobi
- 16% Substanssyndrom
- 20% Antisocial personlighetst.*

(Beichtman et al., 2001)

Reflektion del 1

- ▶ Alla kan i olika sammanhang hamna i språklig sårbarhet, men om man har språkstörning/DLD (eller andra NPF) så är risken större.

Utifrån din/er erfarenhet - vilka situationer är “risksituationer” för ökad språklig sårbarhet för de barn och ungdomar ni möter (oavsett diagnos)?

Sammanfattning

- ▶ Språkstörning är en ‘dold’ funktionsnedsättning på många sätt
 - ▶ Drabbar förståelsen
 - ▶ Drabbar det mer avancerade språket - “syns” ofta mest i läs- och skrivuppgifter
 - ▶ Kan gömma sig bakom andra diagnoser, bakom ‘personlighet’ eller ‘problem’-beteenden

Sammanfattning

- ▶ **Många kämpar med vänskapsrelationer och har sämre mående**
 - ▶ Både en följd av språkstörningen och hög samförekomst mellan DLD och t.ex. social fobi och depression
- ▶ **Ökad kunskap om DLD behövs hos alla som arbetar med barn och ungdomar!**
- ▶ **Samarbete mellan professioner nödvändigt!**

De största hindren för kommunikativ delaktighet

Kommunikativ delaktighet - vad är det?

(Gillett-Swan & Sargeant, 2017; Socialstyrelsen, 2019)

- ▶ Delaktighet $\neq$ Deltagande
- ▶ Barnet bör själv ha möjlighet att välja på vilken nivå och vilket sätt man vill delta och kommunicera
- ▶ Välja att inte vara med/ha företrädare---Passivt närvarande---Aktivt ta del i beslut

“Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet” *FNs barnkonvention artikel 12*

De största hindren för kommunikativ delaktighet och jämlik kommunikation

(Gillett-Swan & Sargeant, 2017)

1. Vuxnas kunskap och attityd

- ▶ Funktionsnedsättningar och konsekvenser
- ▶ Vilket kommunikationssätt som "räknas"

2. (Pedagogiska) traditioner

- ▶ "Så här har vi alltid gjort"

De största hindren för kommunikativ delaktighet och jämlik kommunikation

(Gillett-Swan & Sargeant, 2017)

3. Organisatoriska strukturer

- ▶ Läroplaner, klasstorlek, schemaläggning, lokaler, kontinuitet i kontaktpersoner/pedagoger, möjlighet till pauser...

4. Kunskap och attityder till teknologi

- ▶ Det räcker inte med att teknologin finns där...

Reflektion del 2

I ditt arbete med barn och unga som riskerar att hamna i språklig sårbarhet, vilka av dessa faktorer tror du hindrar kommunikativ delaktighet och jämlik kommunikation mest? (→ Vad skulle du prioritera i ett utvecklingsarbete?)

1. Vuxnas attityd och kunskap
2. (Pedagogiska) traditioner
3. Organisatoriska strukturer
4. Kunskap och attityder till teknologi

Samband mellan positiva relationer och positiva lärbeteenden

Positiva relationer → positiva lärbeteenden

(Road-Drogalis et al. 2018)

- ▶ **Lärbeteende: observerbara beteenden och strategier som elever visar i lärsituationer**
 - ▶ Motivation
 - ▶ Uthållighet/uppmärksamhet
 - ▶ Attityd till lärande
 - ▶ Ansvarstagande
 - ▶ Självständighet
 - ▶ Förmåga till samarbete

(t.ex. McClelland et al. 2006 och McDermott et al. 2016)

Positiva relationer → positiva lärbeteenden

(Road-Drogalis et al. 2018)

- ▶ Kvaliteten på relationen mellan lärare och elev samvarierar med både sociala och kognitiva mått redan i förskoleåldern och vidare upp i högre åldrar (Davis, 2003)
- ▶ Elever med DLD skattas lägre av sina lärare än jämnåriga i samarbete och ansvarstagande (Stanton-Chapman et al. 2007)
- ▶ Samband i lärar-elevrelationer (Road-Drogalis et al. 2018)
 - ▶ Högre grad av närhet <-> högre motivation
 - ▶ Högre grad av konflikt <-> lägre grad av uppmärksamhet /uthållighet

Orsak - verkan?

Hur skapar man goda relationer?

(Gerber et al., 2012)

- ▶ Kunna samtala och läsa av andras signaler i samtal
- ▶ Kunna berätta och återberätta historier på ett sätt som anpassar sig till mottagaren
- ▶ Förstå och använda skämt, ironi och språk "mellan raderna"
- ▶ Kunna hoppa in i ett pågående samtal
- ▶ Kunna diskutera och hantera konflikter och missförstånd
- ▶ Delta i lekar, sporter, gruppaktiviteter (på lika villkor)

Kräver "pragmatisk förmåga" - språkanvändning
Bygger på ömsesidig TILLIT

Skapa tillit - bemöt med respekt

(Andersson, 2019; Socialstyrelsen, 2019)

- ▶ Tala till barn på ett positivt sätt, var tydlig med förväntningar och ramar
- ▶ Visa värme, intresse och empati, var rättvis och håll det du lovar
- ▶ Lyssna på vad barnet har att säga, låt barnet tala till punkt (hinner man inte JUST DÅ - var tydlig med det!)
- ▶ Bemöt åsikter med intresse, allvar och respekt

Låt allas röster höras - exempel på
verktyg, material och insatser som kan
öka kommunikativ delaktighet!

Språklig sårbarhet - när de kommunikativa kraven överstiger elevens förmåga + stöd

Språklig
tillgänglighet

Språklig
sårbarhet

Alternativa lärverktyg

Stöttning och
anpassningar

Explicit
språkutvecklande
undervisning

Språkliga/
kommunikativa krav

Yttre kontextuella
krav

Språklig tillgänglighet ökar om kommunikationen...

- ges tillräckligt med tid
- involverar färre personer
- fokuserar på det viktigaste
- stöttar med bilder och ger vardagsnära exempel när man samtalar om något abstrakt
- sker i en lugn miljö

Ge alla möjlighet att signalera på annat sätt än prat

- ▶ Instruktioner (skola, rast, sjukvård, sport, spel, lek....)
- ▶ Signalera att man behöver hjälp

Lektionen:

Grön = jag jobbar på

Gul = jag behöver hjälp så snart som möjligt

Röd = jag behöver hjälp nu!

Värdegrund / visa åsikt:

Grön = ja

Gul = kanske

Röd = nej

Ge alla möjlighet att signalera på annat sätt än prat

- ▶ Instruktioner (skola, rast, sjukvård, sport, spel, lek....)
- ▶ Signalera att man behöver hjälp

- ▶ Knuten näve - hänger med!
- ▶ 1-2 fingrar ute - svårt att förstå
- ▶ Handflata - förklara mer / ta det igen!

Ta reda på hur eleven själv vill ha det

(Rosqvist & Andersson 2017; Andersson, 2018)

► Materialen Så här vill jag ha det i skolan & Så här vill jag ha det på fritids

 Så här vill jag ha det i skolan

Planera, organisera, genomföra och avsluta skolarbete

☐ Det är bra om mina föräldrar får veta läxor och annan information så att de kan påminna mig.	
☐ Jag vill ha ett eget schema med bildstöd för skoldagen eller skolveckan.	
☐ Jag tycker att det är bra att ha dagens schema med bildstöd på tavlan så att jag vet vad som ska hända.	
☐ Jag vill veta de olika stegen i en uppgift innan jag börjar med uppgiften.	
☐ Jag vill bli förberedd på det som ska hända under dagen eller längre fram.	

 Så här vill jag ha det på fritids

Planera, påbörja och genomföra aktiviteter

☐ Det är bra om mina föräldrar får veta om temadagar, aktiviteter och annan information så att de kan påminna mig.	
☐ Jag tycker att det är bra att ha schema med bildstöd så att jag vet vad som ska hända på fritids.	
☐ Jag vill veta de olika stegen i en uppgift innan jag börjar med uppgiften.	
☐ Jag vill bli förberedd på det som ska hända under dagen eller längre fram innan jag kommer till fritids.	

Ta reda på hur eleven själv vill ha det

(Rosqvist & Andersson 2017; Andersson, 2018)

Så här vill jag ha det i skolan

Kommunikation och relationer

☐	Jag vill kunna ställa frågor utan att göra det inför hela klassen, till exempel att läraren kommer till mig själv efter genomgången och frågar om jag undrar något.	
☐	Jag vill få en liten påminnelse, till exempel ett tecken, om jag bryter mot samtalsregler som att prata på för mycket eller byta ämne.	
☐	Ibland kan jag behöva hjälp med att få förklarat vad andra personer menar.	
☐	Ibland kan jag behöva hjälp med att förklara hur jag menar och tänker.	
☐	Om jag inte kommer på ett ord jag vill säga kan det hjälpa om du säger vad det börjar på.	

Ta reda på hur eleven själv vill ha det

(Rosqvist & Andersson 2017; Andersson, 2018)

Så här vill jag ha det på fritids

Kommunikation och relationer

☐	Jag vill få en liten påminnelse, till exempel ett tecken, om jag bryter mot samtalsregler som att prata på för mycket eller byta ämne.	
☐	Ibland kan jag behöva hjälp med att få förklarat vad andra personer menar.	
☐	Ibland kan jag behöva hjälp med att förklara hur jag menar och tänker.	
☐	Om jag inte kommer på ett ord jag vill säga kan det hjälpa om du säger vad det börjar på.	
☐	Om jag inte kommer på ett ord jag vill säga kan det hjälpa om du ber mig beskriva vad jag menar eller ställer frågor.	

Använd skattningsskalor i samtal

(Ida Rosqvist)

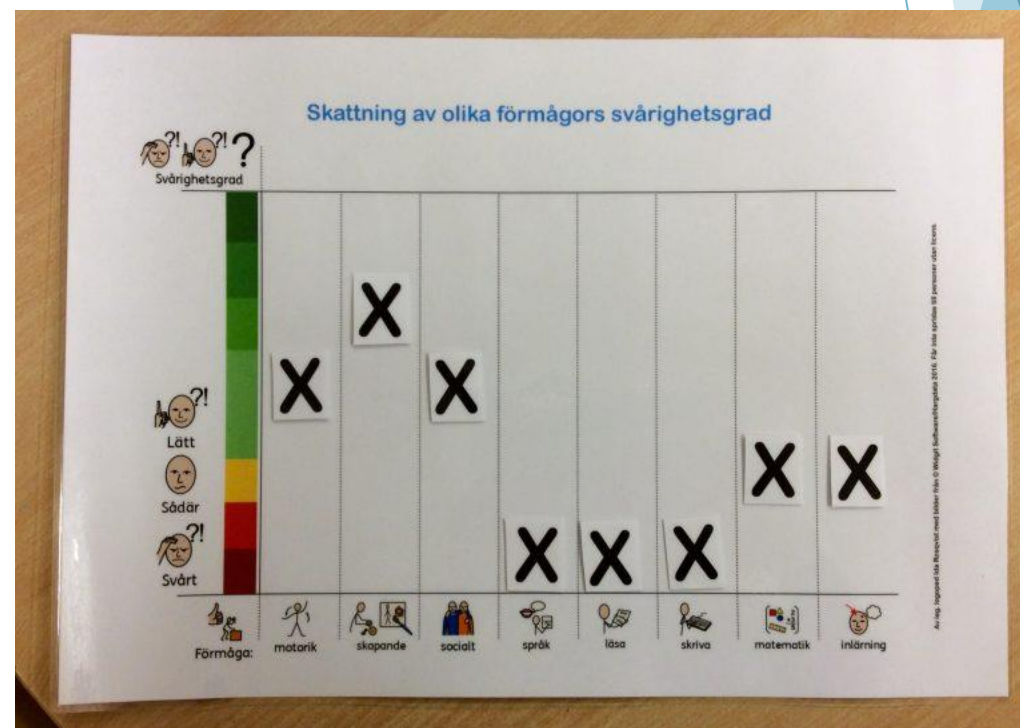

Se också info om "Samtalsmattor"

http://www.dart-gbg.org/public/anpassningar/Rapport_Samtalsmatta.pdf

Bildkällor:

<https://pedagog.malmo.se/2017/09/11/bilder-som-kommunikationsstod/>

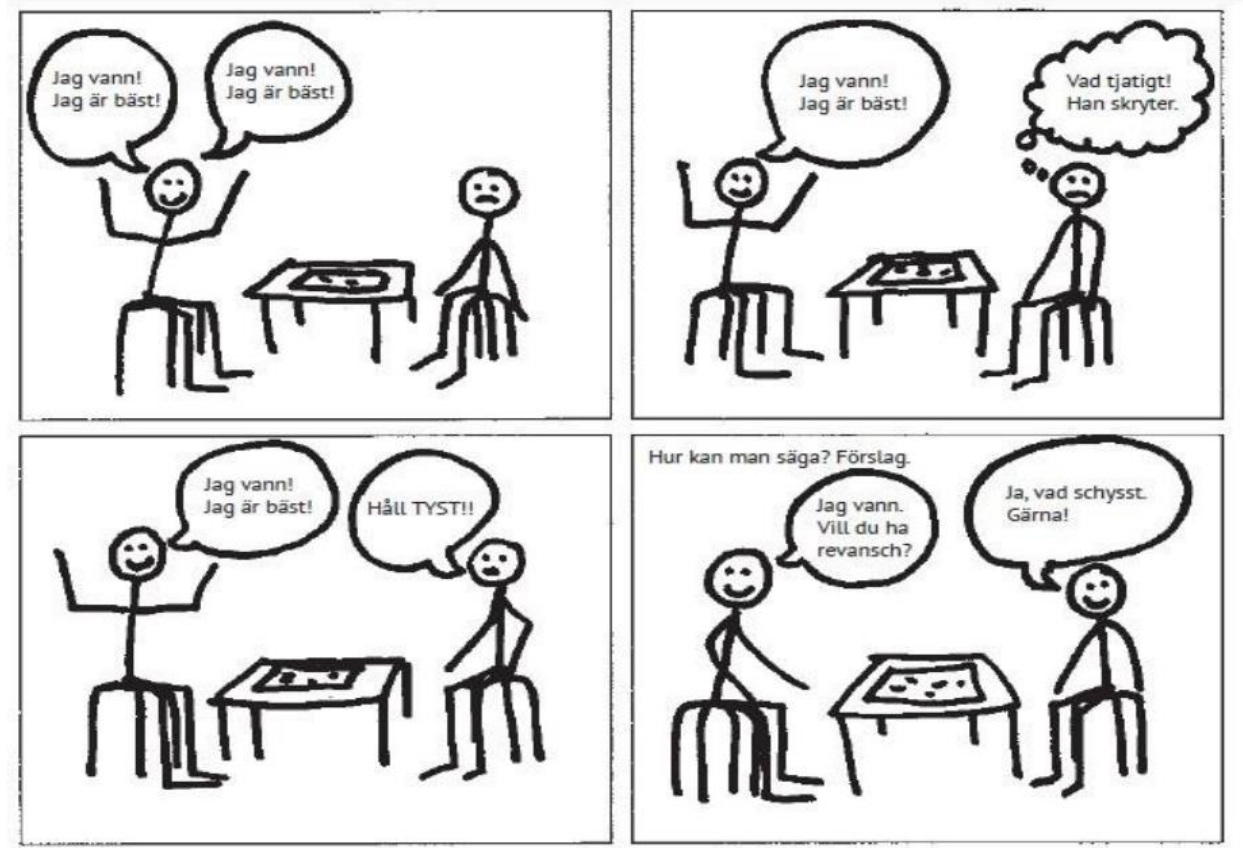
Förbered, red ut, förtydliga med seriesamtal eller "ritprat"

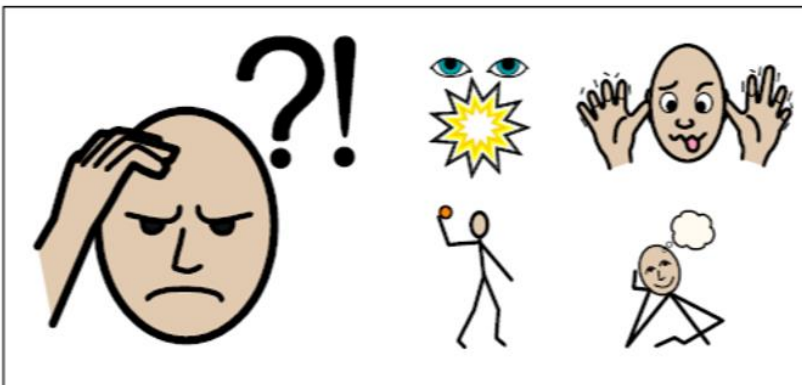
- Synliggör tankar, känslor och uttalanden
- Gör *samspelet* explicit
- Sista rutan: Utforska lösningar

Materialet Levla Lärmiljön, Umeå Kommun

Förberedande ritprat:

<https://youtu.be/avymfSSKHU>

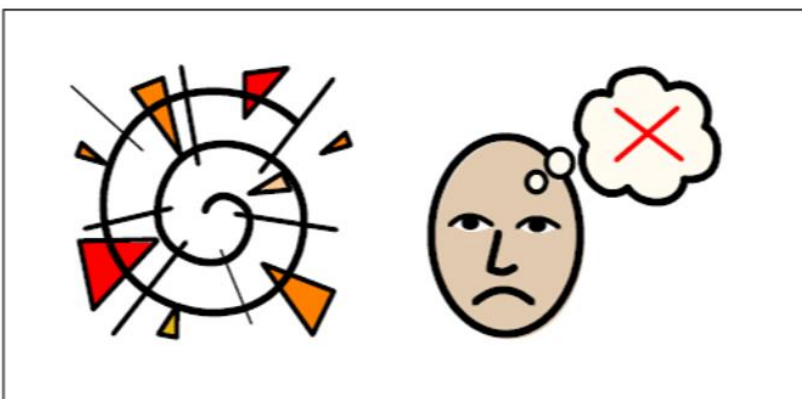

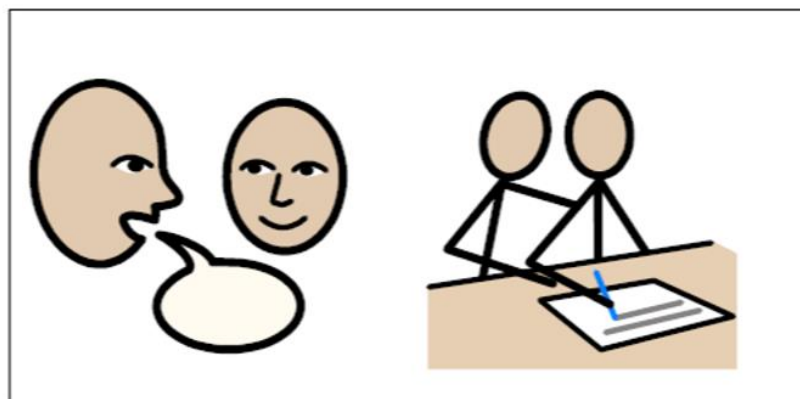
När något är jobbigt eller svårt är det lättare att göra något annat istället.

Om jag inte berättar för läraren kanske läraren tjarar på mig.

Det gör att det blir ännu jobbigare. Läraren tycker också att det är jobbigt.

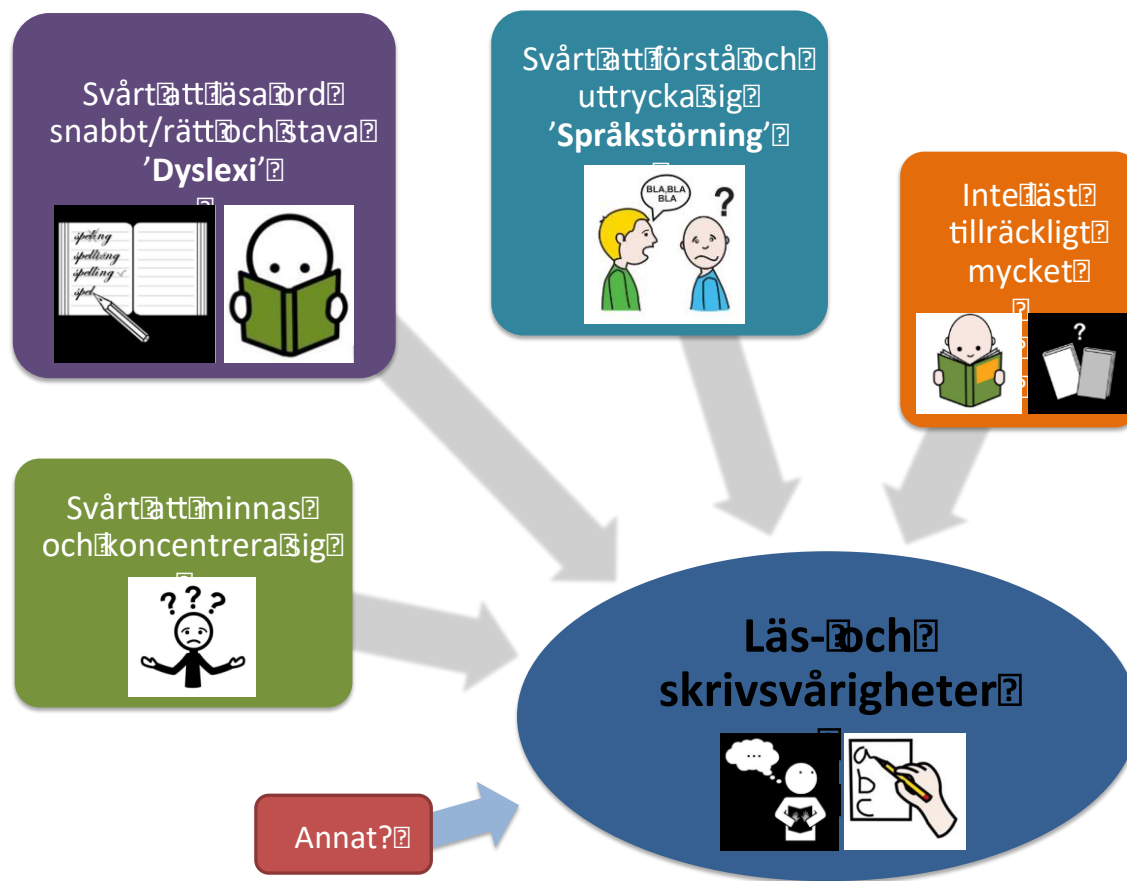
Om jag istället berättar att det är jobbigt eller svårt kan läraren hjälpa mig att hitta lösningar.

Leg. logoped Julia Andersson

Widgit-symboler © Widgit Software/Hargdata 2002-2018 | www.symbolbruket.se

Förbered samtal om abstrakta ting (t.ex. utredningsresultat)

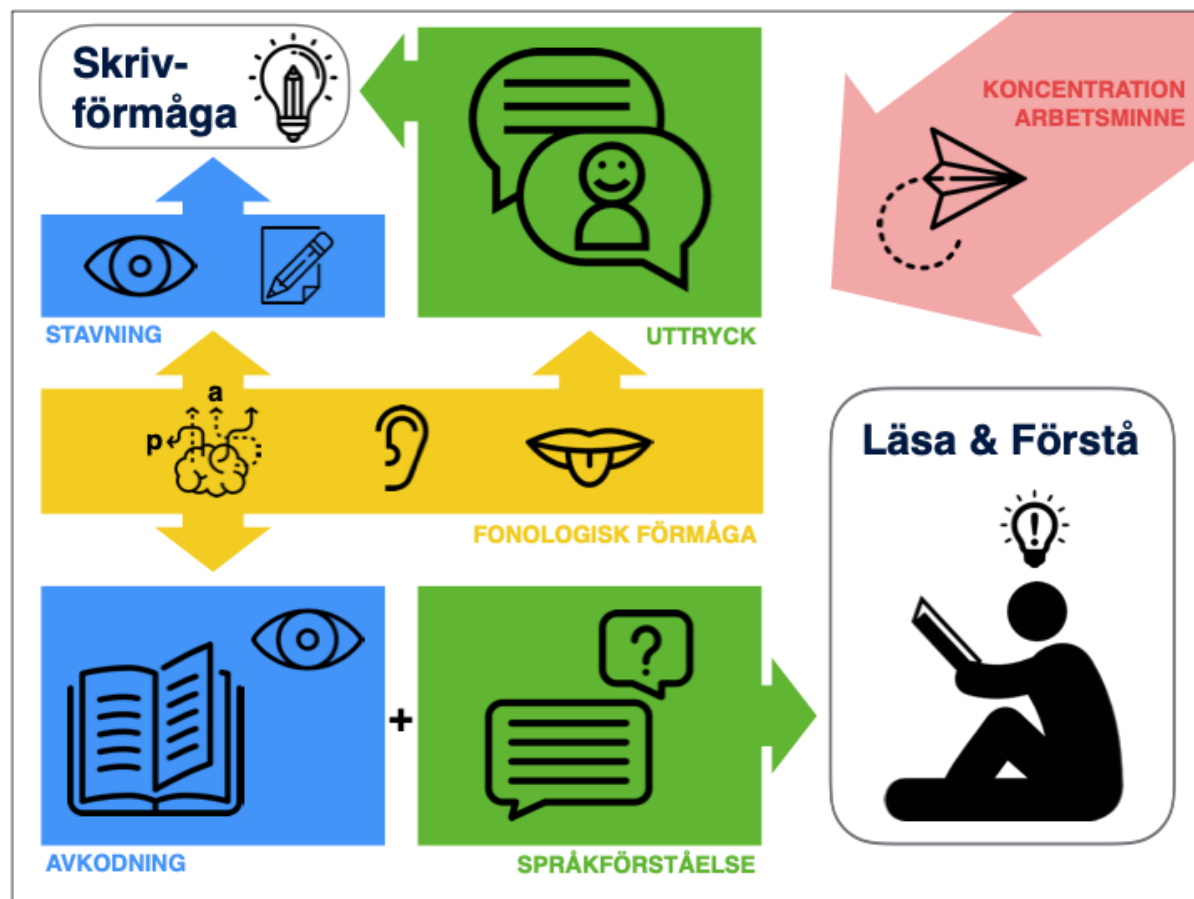
(Hallin, 2015)

- ▶ Exempel inför läs- och skrivutredning
- ▶ Svarar på vad & varför och förbereder redan nu på olika resultat

Förbered samtal om abstrakta ting (t.ex. utredningsresultat)

(Hallin, 2015)

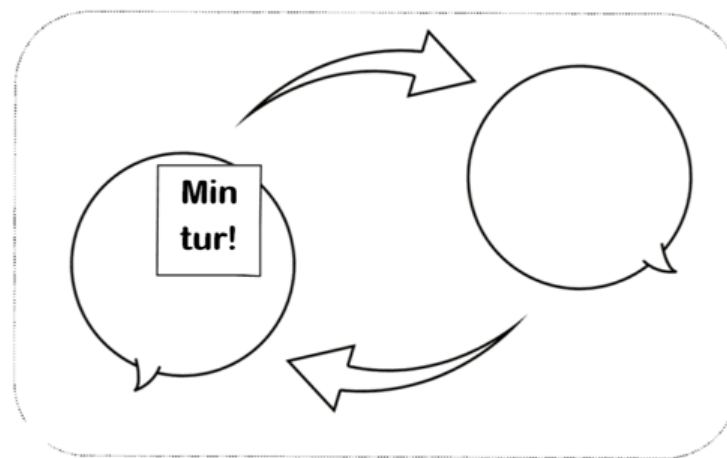

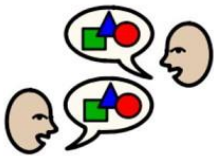
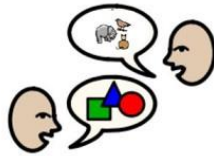
- ▶ Exempel efter läs- och skrivutredning
- ▶ Möjlighet att sammanfatta resultat tillsammans, förtydligar med visuellt stöd (färger/symboler) visar samband

Medvetandegör och träna på samtal /språkanvändning

 Saker jag kan säga när jag leker med andra.
 Får jag prova efter dig?
 Jag skulle också vilja prova.
 Snälla, får jag prova?
 Får jag låna den här om du får tillbaka den efteråt?

 Vill du också prova?
 Vill du leka med den här?
 Vill du spela det här spelet med mig?
 Vill du leka med den här med mig?
 Du kan få prova efter mig!

 Hålla sig till ämnet	 Byta ämne
---	--

Medvetandegör och träna på samtal /språkanvändning

(Brinton, Robinson & Fujiki, 2004)

Larry, 14 år med DLD:

Medvetandegör och träna på samtal /språkanvändning

(Brinton, Robinson & Fujiki, 2004)

Mål:

- ▶ Att hjälpa Larry att se samtal som en *ömsesidig* aktivitet där man hela tiden måste läsa av och anpassa sig till sin samtalspartner.
- ▶ Att ge Larry *konkreta strategier* för att få en samtalspartner att ge mer information och för att själv kunna ge relevant information till dem i samtal.

Medvetandegör och träna på samtal /språkanvändning

(Brinton, Robinson & Fujiki, 2004)

Exempel aktiviteter:

- ▶ Dra lappar med samtalsämnen och träna på olika strategier (kommentera, lyssna, fråga)
- ▶ Utöka strategierna och träna på samtal med olika samtalspartners och prata sedan om HUR det gick ("meta") (balansera samtalet, anpassa efter lyssnaren)

Medvetandegör och träna på samtal /språkanvändning

(Brinton, Robinson & Fujiki, 2004)

- ▶ Vad behövs för att det ska fungera?
 - ▶ Förmågan att ta ett "meta"-perspektiv (det kan vi träna på)
 - ▶ **Motivation!**

Läs mer + kika på ett svenskt liknande material (för att arbeta med "vardagssamtal" i grupp):

<https://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen2/2016/3/21/pragmatikfallstudie>

<http://habilitering.se/aspergercenter-vuxna/material-fran-aspergercenter>

“If you can have a conversation, you
can have a relationship” — Larrys mamma

(Brinton, Robinson & Fujiki, 2004)

Reflektion del 3 & 4

- ▶ Hur arbetar du/ni med att bygga upp tillit och goda relationer?
- ▶ Vilka strategier använder du/ni er av redan nu för att främja deltagande och se till att alla barns röster får höras?
- ▶ Är det någon av strategierna som har tagits upp på denna föreläsning som du tror vore användbar i din vardag?

Vad jag hoppas att ni fått med er

- ▶ En ökad kunskap och förståelse vad DLD är och vilka grupper av elever som kan hamna i språklig sårbarhet
- ▶ Vilka konsekvenser DLD kan få för delaktighet i samtal, vad forskning säger om de största hindren för delaktighet (där vi vuxna måste bli bättre!)
- ▶ Inspiration till att bygga goda relationer genom att skapa förutsättningar till bättre samtal, erbjuda den du möter verktyg att göra sin röst hörd, och hjälpa dem utveckla strategier för att förbättra sin kommunikation!

“Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet”

FNs barnkonvention artikel 12

www.sprakforskning.se

annaeva.hallin@sprakforskning.se

Tack!